

ระบบนิเวศการท่องเที่ยวเชิงอาหารพื้นถิ่นและเกษตรสร้างสรรค์เพื่อการสร้างคุณค่า
จุดหมายปลายทางอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประเด็น
ภาคอีสานตอนใต้ของไทย

**The Ecosystem of Local Gastronomy and Creative Agriculture Tourism for
Sustainable Destination Value Creation: A Case Study of the Lower
Northeastern Thematic Tourism Route, Thailand**

ณัฐวุฒิ รอดพันธุ์^{1*}, นนทฉัตร วีรานวัตต์², ราณี อลิชัยกุล³

^{1,2} วิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยนครพนม, นครพนม, ประเทศไทย

³ วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี, ประเทศไทย

Natthiwut Rodphan^{1*}, Nontlachata Viranuvatti², Ranee Esichaikul³

^{1,2} College of Tourism and Service Industry, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom, Thailand

³ Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University, Nonthaburi, Thailand

✉: * mr.natthiwut.rph@gmail.com

(*Author Corresponding Email)

Received: 13 February 2026; Revised: 25 March 2026; Accepted: 11 September 2026

© The Author(s) 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ร่วมกับการสังเคราะห์เอกสารวิชาการ และเอกสารนโยบาย ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังขาดการเชื่อมโยงเชิงระบบระหว่าง ทรัพยากรอาหารและเกษตร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กิจกรรมท่องเที่ยว และกลไกการจัดการ ส่งผลให้ไม่เกิดห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง บทความเสนอระบบนิเวศการท่องเที่ยวเพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบ โดยกรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี แสดงให้เห็นว่าการจัดการระบบนิเวศสามารถสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ได้อย่างเป็นองค์รวม องค์ความรู้ที่ได้ช่วยขยายมุมมองการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยว จากการมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมเฉพาะจุด ไปสู่การพิจารณาความเชื่อมโยงของทรัพยากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลไกการจัดการในภาพรวม และเป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงอาหารและเกษตรในพื้นที่ ข้อเสนอแนะ ควรส่งเสริมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการเชิงระบบ โดยพัฒนาภาคความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และใช้ระบบนิเวศการท่องเที่ยวเป็นฐานในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทอย่างมีศักยภาพ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงอาหาร, การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบสร้างสรรค์, ระบบนิเวศการท่องเที่ยว, การสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทาง, ภาคอีสานตอนใต้

Abstract

This article employs a qualitative case study approach combined with the synthesis of academic literature and policy documents. The findings reveal that tourism development in the study area lacks systematic integration among food and agricultural resources, stakeholders, tourism activities, and governance mechanisms, resulting in discontinuities within the tourism value chain. The study proposes a tourism ecosystem framework to explain systemic relationships, with case studies from Surin, Sisaket, and Ubon Ratchathani provinces demonstrating that ecosystem-based management can generate destination value across economic, social, cultural, and experiential dimensions in a holistic manner. The knowledge generated from this study contributes to expanding perspectives on tourism policy formulation, shifting the focus from activity-based development toward an integrated understanding of resource linkages, stakeholder networks, and management mechanisms within a territorial context. The findings also provide empirical insights to support the development of gastronomy and agro-tourism policies tailored to local contexts. As a policy recommendation, integrated tourism management should be promoted through collaborative mechanisms among local stakeholders, using the tourism ecosystem as a guiding framework for policy formulation and development planning aligned with local capacities and potentials.

Keywords: Gastronomy Tourism, Creative Agricultural Tourism, Tourism Ecosystem, Destination Value Creation, Southern Northeastern Region of Thailand

1. บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ความสำคัญต่อการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว คุณภาพของประสบการณ์คุณค่าทางวัฒนธรรม และความยั่งยืนของจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัยอาหารท้องถิ่น วัตถุดิบท้องถิ่น กระบวนการผลิตอาหาร และวัฒนธรรมการบริโภคอาหารเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดองค์ความรู้และอัตลักษณ์ของถิ่นไปสู่นักท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบสร้างสรรค์นั้นเป็นการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงการเกษตรเข้ากับกระบวนการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบจึงมีบทบาทในการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก ควบคู่กับการดำรงรักษาอัตลักษณ์และทรัพยากรของชุมชน ทั้งนี้ อาหารและการเกษตรเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ระบบนิเวศ และวิถีชีวิตของชุมชนเข้ากับการท่องเที่ยว (สุวดี บุญมาจรินนท์, กรกมล มุสิกชาติ, สิริ นทร์นิชา รังสรรค์ธาดา, และ พิทักษ์ชัย ทศตร, 2568) อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ตั้งอยู่บนกรอบทฤษฎีระบบนิเวศการท่องเที่ยว (tourism ecosystem perspective) ซึ่งการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลไกการจัดการ เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางอย่างเป็นองค์รวม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านอาหาร ความหลากหลายของวัตถุดิบทางการเกษตร และภูมิปัญญาการผลิตอาหารที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน เช่น อาหารในวัฒนธรรมกลุ่มลาวเขมร ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ พืชผักและสมุนไพรในท้องถิ่น รวมถึงกระบวนการแปรรูปและการถนอมอาหารแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างการผลิตอาหาร การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น การจัดงานหรือ

เทศกาลอาหารที่เน้นการจำหน่ายและการสาธิตโดยไม่ได้เชื่อมโยงกับแหล่งผลิตทางการเกษตร กลุ่มเกษตรกร หรือเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ทรัพยากรอาหารและการเกษตรไม่ถูกพัฒนาเป็นห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การสร้างมูลค่าเพิ่มในระดับจุดหมายปลายทางจึงยังมีขอบเขตจำกัด และการกระจายประโยชน์ทางเศรษฐกิจสู่ชุมชนยังไม่เกิดขึ้น (กนกวรรณกรณ์ หลวงวังโพธิ์, และ สิทธิศักดิ์ เตียนงาม, 2568)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์รายด้าน เช่น การศึกษาศักยภาพวัดพุทธและแนวทางการส่งเสริมอาหารพื้นถิ่นเพื่อพัฒนาให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว ซึ่งเน้นการระบุวัดพุทธท้องถิ่นและบทบาทของอาหารต่ออัตลักษณ์ชุมชนเป็นหลัก (อภิไทย แก้วจรัส, ชวลีย์ ณ ถลาง และ เสรี วงษ์มณฑา, 2566) และผลการศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของอาหารท้องถิ่นต่อประสบการณ์นักท่องเที่ยว เช่น การศึกษาผลของอาหารท้องถิ่นต่อประสบการณ์และพฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวในเชียงใหม่ ซึ่งชี้ว่าการรับประทานอาหารท้องถิ่นมีผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาเยือนอีกครั้ง งานวิจัยอื่น ๆ ยังมุ่งศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารของนักท่องเที่ยวในจังหวัดต่าง ๆ เช่น เชียงใหม่และภูเก็ต เพื่อถอดรหัสพฤติกรรมและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงอาหาร (ปวิธ ต้นสกุล, 2563) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้ยังคงอยู่ในระดับกิจกรรมและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และยังขาดการอธิบายความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างอาหาร เกษตร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการจัดการการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุม โดยเฉพาะในบริบทของภาคอีสานตอนใต้ที่มีทรัพยากรเกษตรและวัฒนธรรมเฉพาะตัว ทั้งนี้ยังมีการวิเคราะห์ถึงภูมิปัญญาอาหารพื้นถิ่นต่อการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งสะท้อนการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการและชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์อาหาร (พิชญ์สินี บุญญานุพงศ์ และ ปิยะลักษณ์ พุทธรังศรี, 2564) แม้ว่าจะงานศึกษาที่ผ่านมาจะให้ความสำคัญกับมิติอาหารหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยว แต่ยังขาดกรอบการวิเคราะห์ที่บูรณาการองค์ประกอบเหล่านี้ในระดับระบบนิเวศ ซึ่งทำให้การอธิบายกระบวนการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางในบริบทชนบทอย่างเป็นองค์รวมยังมีข้อจำกัด

บทความนี้มุ่งศึกษาระบบนิเวศการท่องเที่ยวเชิงอาหารพื้นถิ่นและเกษตรสร้างสรรค์ เพื่ออธิบายองค์ประกอบ ความเชื่อมโยงเชิงระบบ และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีผลต่อการเพิ่มมูลค่าจุดหมายปลายทางอย่างยั่งยืน โดยใช้กรณีศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประเด็นในภาคอีสานใต้เป็นพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาคาดว่าจะช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ และสนับสนุนการออกแบบนโยบายรวมถึงแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทั้งนี้ บทความใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา ร่วมกับการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการและเอกสารนโยบายที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกในระดับระบบนิเวศการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) แนวคิดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain Theory) และแนวคิดเครือข่ายคุณค่า (Value Network) เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างคุณค่าในระดับจุดหมายปลายทาง โดยเน้นการเชื่อมโยงทรัพยากรอาหารและเกษตรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและรูปแบบการบริหารจัดการ ซึ่งทำให้การวิเคราะห์จากเชิงพรรณนาไปสู่การอธิบายเชิงเหตุผลและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 การท่องเที่ยวเชิงอาหาร

การท่องเที่ยวเชิงอาหารได้รับการกล่าวถึงส่วนใหญ่ในวรรณกรรมด้านการท่องเที่ยวในฐานะรูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกิจกรรมการเดินทางเข้ากับอาหารและเครื่องดื่มของแหล่งท่องเที่ยว โดยครอบคลุมตั้งแต่การเยี่ยมชมแหล่งผลิตอาหาร เทศกาลอาหาร ร้านอาหาร ไปจนถึงกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการประกอบอาหารและการบริโภค ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวัฒนธรรมการกิน การดื่ม และกระบวนการผลิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่านักท่องเที่ยวยุคใหม่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์ด้านอาหารที่แตกต่าง มีความสนใจในรสชาติ วัตถุดิบ และเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของการเติมเต็มประสบการณ์การท่องเที่ยวในมิติทางวัฒนธรรม

เบญจมาภรณ์ ชำนาญญา (2561) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประสาทสัมผัสในหลายมิติ ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านอาหาร เช่น งานเทศกาลอาหาร งานแสดงสินค้าอาหาร การสาธิตการประกอบอาหาร และการชิมผลิตภัณฑ์อาหารที่มีคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยรสชาติและลักษณะของอาหารสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น อาหารจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของประสบการณ์การท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน อาหารยังมีความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว และการใช้จ่ายด้านอาหารของนักท่องเที่ยวมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว Shalini & Duggal (2015) ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นปรากฏการณ์ที่มีการพัฒนาอย่างชัดเจนและส่งผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจในระดับประเทศ ควบคู่กับการสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม เนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ด้านอาหารระหว่างการเดินทาง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองขององค์การการท่องเที่ยวโลกที่มองว่าการท่องเที่ยวเชิงอาหารกำลังพัฒนาไปสู่รูปแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวใหม่ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่ามากกว่าหนึ่งในสามของค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวถูกใช้ไปกับอาหารและเครื่องดื่ม นอกจากนี้ ภูริ ชุมหะขจร และ ขวลิย์ ณ ถลาง (2021) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงอาหารว่าเป็นการเดินทางเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับอาหาร เช่น แหล่งผลิตอาหาร เทศกาลอาหาร และร้านอาหาร รวมถึงการเรียนรู้และรับประสบการณ์ด้านอาหารผ่านการชิมอาหารและเครื่องดื่ม ซึ่งผสมผสานมิติทางวัฒนธรรมเข้ากับบริบททางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงอาหารไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบริโภคอาหารเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ อัตลักษณ์ และความหมายเชิงวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวในภาพรวม อีกทั้งงานศึกษาของ Richards (2015) และ UNWTO (2018) ชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นกิจกรรมการบริโภคที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ (territorial identity) และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับพื้นที่ (place-based experience) ซึ่งส่งผลต่อการสร้างความแตกต่างเชิงการแข่งขันของจุดหมายปลายทาง (destination competitiveness) ดังนั้น การวิเคราะห์ในระดับระบบนิเวศ (tourism ecosystem) จึงมีความจำเป็นในการอธิบายการเชื่อมโยงดังกล่าวอย่างครบถ้วน

โดยสรุป วรรณกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารชี้ให้เห็นบทบาทของอาหารต่อประสบการณ์ ภาพลักษณ์ และเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่การอธิบายมักอยู่ในระดับกิจกรรม ผลลัพธ์ หรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ประเด็นที่

ยังขาดคือการอธิบายการเชื่อมโยงเชิงระบบระหว่างทรัพยากรอาหาร เครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลไกการจัดการในระดับจุดหมายปลายทาง ซึ่งมีความสำคัญของการสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืน

2.2 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นการพักผ่อนควบคู่กับการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกิจกรรมทางการเกษตรและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ภายใต้แนวคิด Unseen in Thailand ในภาพรวม ภาคการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3.01 ล้านล้านบาท และมีสัดส่วนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ประมาณ 18–20% ของ GDP ทั้งประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับการส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมทางเลือกที่ช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชนในพื้นที่ชนบทและพื้นที่เกษตรกรรม และได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากนักท่องเที่ยว เนื่องจากสามารถตอบสนองความต้องการด้านการพักผ่อน การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่ได้พร้อมกัน (ปัทมศัย ประดิษฐ์แสงทอง, ภัสสรกันต์ ทรัพย์มหาโชค, และ พัชร์ยมล สือสวัสดิ์วนิชย์, 2565)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการคิดค้นเอาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศมาจัดกิจกรรมหรือจัดเป็นรูปแบบทางการท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจและอยากเดินทางไปเที่ยว การขยายเส้นทางการท่องเที่ยว และเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และการให้ความรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาของเกษตรกรไทย (ศิริภา มณีรัตน์, และ จุฑาทิพย์ เณริณผล, 2560) การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรมสวนเกษตร สวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้ความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น และยังช่วยกระตุ้นให้รักการทำเกษตรด้วยตัวเองอีกด้วย จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมากขึ้น เช่น โครงการสาธิตการเกษตรแบบพอเพียง มีการจัดทำทางเดินบนไร่นา มีที่ถ่ายรูปสวย ๆ ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาแวะชม และได้เรียนรู้รวมทั้งได้สัมผัสวิถีการเกษตรไปในตัวด้วย ถือว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวได้รับความนิยมและช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ กระจายรายได้สู่ท้องถิ่นได้อย่างดีทีเดียว (Baby & Kim, 2025)

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับสภาพของสถานที่และจุดท่องเที่ยวใกล้เคียง แต่โดยหลักแล้วก็จะมีการเข้าชมสวนระยะสั้น ที่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมและเลือกซื้อผลผลิตด้วยการเก็บเองจากสวนโดยตรง หรือที่เป็นที่นิยมกันมาก คือ บุกเฟ้ผลไม้ ส่วนการท่องเที่ยวระยะยาวขึ้นคือการพักค้างแรมในสวนหรือในหมู่บ้าน พร้อมกับร่วมกิจกรรมในชุมชน หรือที่เรียกว่าฟาร์มสเตย์ (farmstay) โดยการท่องเที่ยวแบบนี้จะเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากกว่าระยะสั้นเพราะนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนมากกว่าการเที่ยวแบบไปเช้าเย็นกลับ (จิรนนท์ เข็มขันธ, 2561) โดยกิจกรรมนั้นมิได้ทั้งการเที่ยวชมสวนเพื่อเรียนรู้เรื่องการผลิต การให้นักท่องเที่ยวร่วมมือทำกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การดำนา การเก็บพืชผัก การตกปลา เก็บไข่ไก่ แล้วนำผลผลิตที่ได้มาทำอาหารกับนักท่องเที่ยวโดยตรง หรือหากบริเวณชุมชนมีจุดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น หมู่บ้านจักสาน หล่อ

ศาลพระภูมิ ไม่แกะสลัก ก็สามารถนำเสนอเพื่อให้ความรู้ เพิ่มพูนความต้องการที่จะอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยว และเพิ่มรายได้ให้ชุมชนเหล่านั้นอีกด้วย (กนกวรรณ สมศิริวรกุล, 2565)

วรรณกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่วนใหญ่มุ่งอธิบายในระดับกิจกรรมและรูปแบบประสบการณ์ แต่ยังขาดกรอบการวิเคราะห์ที่อธิบายบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในฐานะองค์ประกอบของระบบนิเวศการท่องเที่ยวในระดับจุดหมายปลายทาง โดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการพักผ่อน การเรียนรู้ และการสัมผัสวิถีการเกษตรเข้าด้วยกัน กิจกรรมที่หลากหลายช่วยสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจให้ชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาส่วนใหญ่มักดำเนินการในระดับกิจกรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะจุด ผู้เขียนเห็นว่าแนวทางดังกล่าวอาจจำกัดบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อการพัฒนาจุดหมายปลายทางในระยะยาว หากขาดการเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรและทิศทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การพัฒนาในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการบูรณาการกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ากับบริบทของชุมชน เพื่อสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ และการพัฒนาที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังถูกอธิบายผ่านแนวคิด multifunctionality of agriculture ซึ่งมองว่าเกษตรกรรมไม่ได้มีบทบาทเพียงการผลิตอาหาร แต่ยังเป็นแหล่งสร้างคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (OECD, 2001) แนวคิดดังกล่าวช่วยเสริมการอธิบายบทบาทของเกษตรในฐานะองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศการท่องเที่ยว และสนับสนุนการพัฒนาในลักษณะบูรณาการ

2.3 ระบบนิเวศการท่องเที่ยว

แนวคิดระบบนิเวศการท่องเที่ยวใช้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยงกับแนวคิดระบบนิเวศทางธรรมชาติและทฤษฎีระบบ (systems theory) ซึ่งการท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมหรือทรัพยากรหลายด้านที่มีความสัมพันธ์ร่วมกัน แนวคิดนี้ได้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงกิจกรรมหรือโครงการเฉพาะด้าน ให้เห็นความเชื่อมโยงของการท่องเที่ยวในภาพรวม (พริยศ ฉัตรธรรากุล, กรุณา เคลือบมงคล และ ณัฐพล วงศ์เยาว์, 2566)

นักวิชาการหลายรายเสนอว่า ระบบนิเวศการท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายด้านที่ร่วมกันกำหนดทิศทางและศักยภาพของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับจุดหมายปลายทาง องค์ประกอบแรกคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ ทรัพยากรเป็นองค์ประกอบในการออกแบบกิจกรรมและประสบการณ์การท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นแหล่งกำเนิดของการสร้างคุณค่าของจุดหมายปลายทาง อีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญคือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งครอบคลุมภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และองค์กรที่เกี่ยวข้อง แต่ละกลุ่มมีบทบาท หน้าที่ และผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน การประสานความร่วมมือและการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความต่อเนื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยว (UNWTO, 2018)

นอกจากนี้ ระบบนิเวศการท่องเที่ยวยังประกอบด้วย กิจกรรมและประสบการณ์การท่องเที่ยว ซึ่งเชื่อมโยงทรัพยากรเข้ากับนักท่องเที่ยวในการออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของตลาด ทั้งในด้านการเรียนรู้ ความเพลิดเพลิน และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว กิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทในการเพิ่มคุณค่าและสร้างความ

แตกต่างกันให้แก่จุดหมายปลายทาง โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (จิรนนท์ เข็มจันทร์, 2561) โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นอีกองค์ประกอบที่เอื้อให้ระบบนิเวศการท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นระบบคมนาคม ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก และบริการสนับสนุนต่าง ๆ คุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานส่งผลโดยตรงต่อประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของจุดหมายปลายทาง ในมิติของการกำกับทิศทางการพัฒนา การบริหารจัดการและกลไกเชิงนโยบาย มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางและขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว การกำหนดนโยบาย กฎระเบียบ และการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทซึ่งช่วยลดความไม่สมดุลของระบบนิเวศและเกิดการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ

นอกจากองค์ประกอบภายในแล้ว ระบบนิเวศการท่องเที่ยวยังเกี่ยวข้องกับบริบทภายนอกและปัจจัยแวดล้อม เช่น แนวโน้มตลาด เทคโนโลยี สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและความสามารถในการปรับตัวของจุดหมายปลายทาง องค์ประกอบนี้แสดงถึงความไม่แน่นอนของบริบทภายนอกและความจำเป็นในการปรับตัวด้านนโยบายและการจัดการอย่างเหมาะสม (จิรนนท์ เข็มจันทร์, 2561) เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ระบบนิเวศการท่องเที่ยวสามารถอธิบายผ่านกรอบ complex adaptive systems ซึ่งเน้นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นเชิงเส้น (non-linear relationships) และการปรับตัวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบ (Baggio & Sainaghi, 2011) แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่สามารถควบคุมได้จากหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ต้องอาศัยการประสานความร่วมมือและการปรับตัวร่วมกันของทุกองค์ประกอบ

โดยสรุป แนวคิดระบบนิเวศการท่องเที่ยวช่วยให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างทรัพยากร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กิจกรรม โครงสร้างพื้นฐาน และการบริหารจัดการในระดับจุดหมายปลายทาง แนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญต่อการอธิบายกระบวนการสร้างคุณค่า การกระจายประโยชน์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว และสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างเหมาะสม

2.4 การสร้างคุณค่าของจุดหมายปลายทาง

แนวคิดคุณค่าจุดหมายปลายทางเป็นกรอบสำคัญในการอธิบายผลลัพธ์ของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมองคุณค่าในมิติที่หลากหลายทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากกระบวนการเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และนักท่องเที่ยว จนก่อให้เกิดความหมายและความสำคัญของจุดหมายปลายทางทั้งต่อผู้มาเยือนและชุมชนเจ้าบ้าน แนวคิดดังกล่าวยังให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ในระยะยาว อาทิ การคงอยู่ของทรัพยากร อัตลักษณ์ท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตของชุมชน ทำให้การประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวมีความรอบด้านและสอดคล้องกับบริบท (อินทร์ชญาณ์ เอกธรวัตน์, 2559; UNWTO, 2018)

คุณค่าจุดหมายปลายทางประกอบด้วยคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และประสบการณ์ โดยคุณค่าเชิงเศรษฐกิจเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดในงานศึกษาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนผ่านรายได้จากการท่องเที่ยว การจ้างงาน และการกระจายรายได้สู่ชุมชน อย่างไรก็ตาม งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการให้ความสำคัญ

กับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวอาจไม่เพียงพอในการอธิบายผลลัพธ์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว (Mitchell & Caroline, 2010)

คุณค่าเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับแนวทางการจัดการและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ขณะเดียวกัน คุณค่าเชิงสังคมเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และบทบาทของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว นอกจากนี้ งานศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์เสนอว่า คุณค่าเชิงประสบการณ์เป็นมิติสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ ความทรงจำ และความผูกพันของนักท่องเที่ยวต่อจุดหมายปลายทาง คุณค่าในมิติดังกล่าวเกิดจากการมีส่วนร่วมกับทรัพยากร วัฒนธรรม และผู้คนในพื้นที่ และมีบทบาทในการสร้างความแตกต่างและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของจุดหมายปลายทาง (Hwang & Chen, 2005)

อาหารและการเกษตรได้รับการยอมรับมากขึ้นว่าเป็นทรัพยากรสำคัญในการสร้างคุณค่าของจุดหมายปลายทาง เนื่องจากมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจของชุมชน งานศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารชี้ให้เห็นว่า อาหารสามารถถ่ายทอดอัตลักษณ์ เรื่องราว และความหมายของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งเพิ่มมิติการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วยเชื่อมโยงกระบวนการผลิตเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจบริบทของทรัพยากรและการดำรงชีวิตของชุมชนมากขึ้น (Hegarty & Barry, 2001)

การนำทรัพยากรอาหารและการเกษตรมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงสามารถสร้างคุณค่าได้ในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจจากการเพิ่มมูลค่าสินค้า ด้านวัฒนธรรมจากการสืบทอดภูมิปัญญา และด้านสังคมจากการเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในกระบวนการพัฒนา อย่างไรก็ตาม งานศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าการสร้างคุณค่าดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่เหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถและการลดทอนความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่น (UNWTO, 2018)

เพื่ออธิบายกระบวนการสร้างคุณค่า แนวคิดห่วงโซ่คุณค่าจึงถูกนำมาใช้ในการศึกษาการท่องเที่ยว โดยมองว่าการสร้างมูลค่าเพิ่มเกิดขึ้นตลอดกระบวนการตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ ครอบคลุมกิจกรรมด้านการผลิต การให้บริการ การตลาด และการบริโภค การทำความเข้าใจห่วงโซ่คุณค่าช่วยให้เห็นบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละขั้นตอน และช่วยให้สามารถพิจารณาจุดที่เอื้อต่อการเพิ่มคุณค่าให้กับจุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กัลยรักษ์ ลิ้มโอภาสมณี, 2567)

แนวคิด co-creation of value (Prahalad & Ramaswamy, 2004) ได้ถูกนำมาใช้ในการอธิบายการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทาง โดยมองว่าคุณค่าไม่ได้ถูกสร้างโดยผู้ประกอบการเพียงฝ่ายเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมของระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ แนวคิดนี้สอดคล้องกับกรอบระบบนิเวศการท่องเที่ยวที่เน้นบทบาทของเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการสร้างคุณค่า

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในบริบทปัจจุบันเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย แนวคิดเครือข่ายคุณค่าจึงถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และนักท่องเที่ยว ซึ่ง

ร่วมกันสร้างคุณค่าให้กับการท่องเที่ยว การพิจารณาเครือข่ายคุณค่าช่วยให้เห็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในกรณีของการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน

2.5 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับอาหารและการเกษตร

แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวและชุมชน ในปัจจุบัน ควบคู่กับการคงไว้ซึ่งทรัพยากรและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่สำหรับคนรุ่นต่อไป โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การจัดการประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการพัฒนา (UNWTO, 2018)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยมิติสำคัญหลายด้าน ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกัน มิติทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับการสร้างรายได้ การจ้างงาน และการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ชุมชนในพื้นที่ มิติทางสังคมสะท้อนผ่านความเข้มแข็งของชุมชน ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ขณะที่มิติทางวัฒนธรรมเน้นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้ถูกกลืนจากกระบวนการท่องเที่ยว ส่วนมิติทางสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม และการควบคุมผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว (Gössling & Hall, 2019)

อาหารและการเกษตรจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในหลายมิติ เนื่องจากอาหารและการเกษตรมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และระบบเศรษฐกิจของชุมชน การนำอาหารท้องถิ่นและกิจกรรมทางการเกษตรมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวช่วยสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการในพื้นที่ ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก และส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากในท้องถิ่น นอกจากนี้ อาหารและการเกษตรยังมีบทบาทสำคัญในมิติทางวัฒนธรรมและสังคม เนื่องจากกระบวนการผลิตอาหาร ภูมิปัญญาการปรุงอาหาร และวิถีการเกษตรสะท้อนอัตลักษณ์และความรู้ดั้งเดิมของชุมชน การท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับอาหารและการเกษตรจึงช่วยสนับสนุนการสืบทอดองค์ความรู้ การสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว ขณะเดียวกัน ในมิติทางสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการเกษตรที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น และการลดระยะทางการขนส่งอาหาร สามารถช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ (นิปาตีมาะ หะยีหามะ, 2025)

กล่าวโดยสรุป การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเข้ากับอาหารและการเกษตรช่วยขยายขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยวจากการมุ่งสร้างรายได้ ไปสู่การสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม แนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับจุดหมายปลายทาง โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอาหารและการเกษตรเป็นทรัพยากรหลัก และสามารถใช้เป็นฐานในการศึกษาการสร้างคุณค่าและความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจากการสังเคราะห์วรรณกรรมทั้งหมด การศึกษานี้จึงนำแนวคิดระบบนิเวศการท่องเที่ยวมาใช้อธิบายการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทาง โดยมุ่งเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงอาหาร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และแนวคิดความยั่งยืนในพื้นที่

3. ภาคอีสานตอนใต้กับการท่องเที่ยวเชิงอาหารและเกษตร

ภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านทรัพยากรอาหารและการเกษตรซึ่งมีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ พื้นที่ดังกล่าวครอบคลุมจังหวัดที่มีระบบนิเวศการเกษตรแตกต่างกัน ตั้งแต่พื้นที่ทุ่งนา แหล่งปลูกข้าวหอมมะลิ พื้นที่เกษตรผสมผสาน ไปจนถึงแหล่งพืชอาหาร สมุนไพร และสัตว์พื้นถิ่น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นฐานสำคัญของวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจชุมชน และมีความสำคัญในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ ในมิติของทรัพยากรอาหารและการเกษตร ภาคอีสานตอนใต้มีลักษณะเด่นด้านวัตถุดิบอาหารจากการเกษตรพื้นบ้าน เช่น ข้าว พืชผัก สมุนไพร และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับฤดูกาลและระบบการผลิตแบบดั้งเดิม ทรัพยากรดังกล่าวเป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชน และยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ และสามารถนำมาพัฒนาเป็นประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการเยี่ยมชมแหล่งผลิต การเรียนรู้กระบวนการแปรรูป และการบริโภคอาหารที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับพื้นที่

วัฒนธรรมอาหารของภาคอีสานตอนใต้ได้รับอิทธิพลจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์และประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ส่งผลให้เกิดลักษณะอาหารและรสชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น การถนอมอาหาร และวิธีการปรุงอาหารแบบดั้งเดิมสะท้อนภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน วัฒนธรรมอาหารมีบทบาทในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชน และสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 1 กรณีศึกษาทรัพยากรอาหารและการเกษตรกับการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางภายใต้กรอบระบบนิเวศการท่องเที่ยว

ตัวอย่าง ทรัพยากร อาหาร-เกษตร	ศักยภาพเชิงระบบนิเวศการ ท่องเที่ยว	กิจกรรม ท่องเที่ยว	คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ-วัฒนธรรม- สังคม-ประสบการณ์
จังหวัดสุรินทร์			
ข้าวหอมมะลิ สุรินทร์ (GI)	ทรัพยากรหลัก: พื้นที่นาข้าว ดินภูเขาไฟ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: กลุ่ม เกษตรกร สหกรณ์ โรงสี ชุมชน การจัดการ: มาตรฐาน GI และ เกษตรอินทรีย์	เยี่ยมชมแปลง นา เรียนรู้การ ปลูก-สีข้าว ทำอาหารจาก ข้าวพื้นถิ่น	เศรษฐกิจ: เพิ่มมูลค่าข้าวและรายได้ ชุมชน วัฒนธรรม: ถ่ายทอดวิถีชาวนาและ พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว สังคม: เสริมความร่วมมือของ สหกรณ์ ประสบการณ์: การเรียนรู้จากแหล่ง ผลิตจริง

ตัวอย่าง ทรัพยากร	ศักยภาพเชิงระบบนิเวศการ ท่องเที่ยว	กิจกรรม ท่องเที่ยว	คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ-วัฒนธรรม- สังคม-ประสบการณ์
อาหาร-เกษตร			
อาหารพื้นถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์ เขมร-กวย	ทรัพยากร: สูตรอาหาร วัตถุดิบท้องถิ่น ภูมิปัญญา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: แม่ครัว ชุมชน ประชาชนท้องถิ่น ร้านอาหารพื้นบ้าน การจัดการ: กิจกรรมถ่ายทอด ความรู้	เวิร์กช็อป ทำอาหารพื้น ถิ่น การเล่า เรื่องอาหาร	เศรษฐกิจ: รายได้จากกิจกรรมและ การจำหน่ายอาหาร วัฒนธรรม: สืบทอดอัตลักษณ์ชาติ พันธุ์ สังคม: เสริมบทบาทคนในชุมชน ประสบการณ์: การมีส่วนร่วมและ การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม
การเลี้ยงช้าง และอาหารช้าง (บ้านตากกลาง)	ทรัพยากร: ระบบนิเวศคน- ช้าง-เกษตรอาหารสัตว์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: ความรู้ช้าง ชุมชน หน่วยงานรัฐ การจัดการ: การท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์	เรียนรู้การ จัดการอาหาร ช้าง การใช้พืช อาหารสัตว์	เศรษฐกิจ: รายได้จากการท่องเที่ยว เฉพาะทาง วัฒนธรรม: ความสัมพันธ์คน-ช้าง สังคม: การอนุรักษ์วิถีชุมชนความ รู้ช้าง ประสบการณ์: ความเข้าใจระบบ นิเวศชีวิต
สมุนไพร พื้นบ้านและ การแปรรูป อาหาร	ทรัพยากร: พืชสมุนไพร ภูมิ ปัญญาการใช้ยาอาหาร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: หมอ พื้นบ้าน กลุ่มแปรรูป การจัดการ: กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชน	เส้นทาง สมุนไพร การ ทำผลิตภัณฑ์ แปรรูป	เศรษฐกิจ: เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรม: สืบทอดองค์ความรู้ พื้นบ้าน สังคม: การรวมกลุ่มอาชีพ ประสบการณ์: การเรียนรู้เชิงสุขภาพ
จังหวัดศรีสะเกษ			
ทุเรียนภูเขาไฟ ศรีสะเกษ (GI)	ทรัพยากร: ดินภูเขาไฟ ระบบ สวนผลไม้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: เกษตรกร สหกรณ์ หน่วยงานรัฐ การจัดการ: มาตรฐาน GI และ การควบคุมคุณภาพ	เยี่ยมชมสวน เรียนรู้การ ปลูก-ดูแล ทุเรียน	เศรษฐกิจ: เพิ่มมูลค่าผลไม้ วัฒนธรรม: ภูมิปัญญาการปลูกพืช สังคม: ความร่วมมือเกษตรกร ประสบการณ์: การเรียนรู้จากแหล่ง ผลิต
อาหารพื้นถิ่น กลุ่มลาว-เขมร	ทรัพยากร: สูตรอาหาร วัตถุดิบพื้นบ้าน	เวิร์กช็อป อาหารพื้นถิ่น	เศรษฐกิจ: รายได้จากอาหารพื้นบ้าน วัฒนธรรม: ถ่ายทอดอัตลักษณ์ชาติ

ตัวอย่าง ทรัพยากร	ศักยภาพเชิงระบบนิเวศการ ท่องเที่ยว	กิจกรรม ท่องเที่ยว	คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ-วัฒนธรรม- สังคม-ประสบการณ์
อาหาร-เกษตร			
	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: แม่ครัว ชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น	ตลาดอาหาร ชุมชน	พันธุ์ สังคม: บทบาทชุมชน ประสบการณ์: การมีส่วนร่วม
สมุนไพรและ ผักพื้นบ้าน	ทรัพยากร: พืชสมุนไพร ระบบ นิเวศท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: หมอ พื้นบ้าน กลุ่มแปรรูป	เส้นทาง สมุนไพร ผลิตภัณฑ์แปรรูป	เศรษฐกิจ: สินค้าเพิ่มมูลค่า วัฒนธรรม: ความรู้ดั้งเดิม สังคม: การรวมกลุ่มอาชีพ ประสบการณ์: สุขภาพและการเรียนรู้
จังหวัดอุบลราชธานี			
ปลาแม่น้ำ โขง-แม่น้ำมูล	ทรัพยากร: ระบบนิเวศลุ่มน้ำ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: ชาวประมง ชุมชนริมน้ำ	เรียนรู้การจับ ปลา อาหารพื้น ถิ่น	เศรษฐกิจ: รายได้ประมงพื้นบ้าน วัฒนธรรม: วิถีลุ่มน้ำ สังคม: การจัดการทรัพยากรร่วม ประสบการณ์: ความสัมพันธ์คน-น้ำ
อาหารพื้นถิ่น อีสานลุ่มน้ำ	ทรัพยากร: สูตรอาหาร วัตถุดิบตามฤดูกาล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: ครัวเรือน ร้านอาหาร	ทัวร์อาหาร พื้นบ้าน	เศรษฐกิจ: ธุรกิจอาหารชุมชน วัฒนธรรม: อัตลักษณ์ลุ่มน้ำ สังคม: ถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์: การเรียนรู้ผ่านรสชาติ
เกษตร ผสมผสานและ พืชพื้นบ้าน	ทรัพยากร: ระบบเกษตร หลากหลาย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: เกษตรกร รายย่อย	เส้นทางเกษตร เรียนรู้	เศรษฐกิจ: สินค้าเกษตรหลากหลาย วัฒนธรรม: การเรียนรู้วิถีชีวิต

ที่มา: การสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากตารางกรณีศึกษาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าทรัพยากรอาหารและการเกษตรของภาคอีสานตอนใต้มีความหลากหลายและมีศักยภาพในการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางผ่านการจัดการในลักษณะระบบนิเวศการท่องเที่ยว โดยจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีถูกเลือกเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเด่นด้านทรัพยากรอาหารและการเกษตรแตกต่างกัน แต่มีความเชื่อมโยงร่วมกันทั้งในมิติภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน จังหวัดสุรินทร์มีความชัดเจนด้านระบบการผลิตข้าวหอมมะลิ ดินภูเขาไฟ การเลี้ยงช้าง และอาหารชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และการจัดการของชุมชน จังหวัดศรีสะเกษมี

ลักษณะเด่นด้านเกษตรภูเขาไฟ ผลไม้ GI (Geographical Indication) สมุนไพร และอาหารพื้นถิ่นที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาการผลิตและการรวมกลุ่มของเกษตรกร ขณะที่จังหวัดอุบลราชธานีมีบริบทเฉพาะด้านระบบนิเวศลุ่มน้ำ การประมงพื้นบ้าน เกษตรผสมผสาน และอาหารพื้นถิ่นที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำอย่างเด่นชัด

การพิจารณากรณีศึกษาทั้งสามจังหวัดในกรอบระบบนิเวศการท่องเที่ยวช่วยให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ทรัพยากรอาหารและการเกษตร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กิจกรรมท่องเที่ยว และการจัดการในระดับชุมชนและเครือข่าย โดยทรัพยากรอาหารและการเกษตรเป็นฐานของกิจกรรมท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น เกษตรกร กลุ่มชุมชน สหกรณ์ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมและการจัดการ ขณะที่กิจกรรมท่องเที่ยวทำหน้าที่เชื่อมโยงทรัพยากรกับนักท่องเที่ยวผ่านการเรียนรู้จากแหล่งผลิต การแปรรูปอาหาร และการถ่ายทอดเรื่องราวทางวัฒนธรรม กลไกการจัดการ เช่น มาตรฐาน GI การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการจัดการทรัพยากรร่วม มีส่วนช่วยกำหนดทิศทางและความต่อเนื่องของการพัฒนา

ในมิติของคุณค่าจุดหมายปลายทาง กรณีศึกษาทั้งสามจังหวัดแสดงให้เห็นการสร้างคุณค่าในหลายด้านควบคู่กัน คุณค่าเชิงเศรษฐกิจเกิดจากการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร รายได้จากกิจกรรมท่องเที่ยว และการกระจายรายได้สู่ชุมชน คุณค่าเชิงวัฒนธรรมปรากฏผ่านการถ่ายทอดอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าเชิงสังคมเกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของชุมชน บทบาทของผู้คนในพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรร่วม ขณะที่คุณค่าเชิงประสบการณ์เกิดจากการเรียนรู้จากแหล่งผลิตจริง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอาหารและการเกษตร และการเข้าใจบริบทชีวิตของชุมชนในพื้นที่ โดยภาพรวม การเลือกจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีเป็นกรณีศึกษาจึงช่วยสะท้อนความหลากหลายของทรัพยากรอาหารและการเกษตรในภาคอีสานตอนใต้ และเอื้อต่อการอธิบายกระบวนการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางภายใต้กรอบระบบนิเวศการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต่อไป

4. บทสรุป

บทความอธิบายการท่องเที่ยวเชิงอาหารและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบสร้างสรรค์ในระบบนิเวศการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจฐานราก อัตลักษณ์วัฒนธรรม และการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางผ่านทรัพยากรอาหาร วัตถุประสงค์ทางการเกษตร กระบวนการผลิต และวิถีชุมชนอย่างเป็นระบบ งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นกิจกรรมเฉพาะจุด ซึ่งไม่สามารถอธิบายหรือขับเคลื่อนห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับระดับกิจกรรมหรือพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ขณะที่บทความนี้เสนอกรอบแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างทรัพยากรอาหารและการเกษตร ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลไกการจัดการในระดับพื้นที่อย่างบูรณาการ กรณีศึกษาจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการจัดการในลักษณะระบบนิเวศ ทรัพยากรอาหารและการเกษตรสามารถทำหน้าที่เป็นฐานกำหนดรูปแบบกิจกรรม ประสบการณ์ และการสร้างคุณค่าจุดหมายปลายทางในระยะยาวได้ องค์ความรู้นี้ช่วยขยายกรอบการศึกษาการท่องเที่ยวจากการวิเคราะห์เชิงกิจกรรมไปสู่การทำความเข้าใจกลไกการสร้างคุณค่าในระดับระบบ และเติมเต็มช่องว่างทางทฤษฎีด้านการจัดการการ

ท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ในบริบทของประเทศไทย งานศึกษานี้มีส่วนช่วยขยายกรอบการวิเคราะห์จากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงกิจกรรมไปสู่การวิเคราะห์เชิงระบบและเชิงเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการศึกษาการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับความซับซ้อนและพลวัตของระบบการท่องเที่ยว (complex tourism systems) ขณะเดียวกัน ในเชิงปฏิบัติ ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบนโยบายและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น และสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

4.1 ข้อเสนอแนะ

4.1.1 กำหนดนโยบายในกรอบระบบนิเวศการท่องเที่ยว โดยบูรณาการทรัพยากรอาหารและการเกษตรแหล่งผลิต กิจกรรมท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเส้นทางท่องเที่ยวเป็นโครงสร้างเดียวกัน แทนการสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการรายจุด

4.1.2 พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวเชิงอาหารและเกษตรอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การออกแบบประสบการณ์ท่องเที่ยว ไปจนถึงการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าและกระจายประโยชน์สู่ชุมชนในระดับพื้นที่

4.1.3 ใช้ทรัพยากรอาหารและการเกษตรอย่างรับผิดชอบ ควบคู่กับการธำรงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ในระดับระบบนิเวศ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ สมศิริวรกุล. (2565). เกษตรกรผู้ประกอบการหลากรุ่นกับพหุเกษตรกรรมในบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบฟาร์มสเตย์. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 34(1), 76–101.
- กนกวรรณกรณ์ หลวงวังโพธิ์, & สิทธิศักดิ์ เตียงงาม. (2568). รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอาหารอีสานพื้นถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 7(1), 61–80.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2562). *รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวประเทศไทย ปี 2562*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กัลยรักษ์ ล้อมโสภาสมณี. (2567). กระบวนการพัฒนาตัวแบบแผนที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยวจังหวัดอุดรธานี. *วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย*, 6(1), 37–52.
- จิรนนท์ เข็มขันธุ์. (2561). มุมมองของการพัฒนาภาคการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย. *วารสารเกษตรพระจอมเกล้า*, 36(2), 162–167.
- นิปาตีเมาะ หะยีหามะ. (2568). แนวทางการสืบสาน อนุรักษ์ วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านเพื่อความยั่งยืน. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 9(2), 100–112.
- เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา. (2561). การท่องเที่ยวเชิงอาหาร: ศักยภาพและความได้เปรียบของประเทศไทย. *วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งชาติ*, 24(1), 103–116.

- ปวิธ ต้นสกุล. (2563). แนวทางการส่งเสริมอาหารพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอาหาร: กรณีศึกษาชุมชนนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 9(1), 81–92.
- ปัทเมศย์ ประดิษฐ์แสงทอง, ภัสสรกันต์ ทรัพย์มหาโชค, & พัทธยมล สือสวัสดิ์วณิชย์. (2565). การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยแนวคิด POSDCoRB. *วารสารศิลปศาสตร์ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 4(1), 173–186.
- พรยศ ฉัตรธารากุล, กรุณา เคลือบมงคล, & ณัฐพล วงศ์เยาว์. (2566). การศึกษาความตระหนักในสถานการณ์การพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและปัจจัยในการขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม Satun UNESCO Global Geopark. *Journal of Inclusive and Innovative Education*, 7(3), 120–134.
- พิชญ์สินี บุญญานุกพงศ์, & ปิยะลักษณ์ พุทธวงศ์. (2564). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารและความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 1(1), 37–47.
- ภูริ ชุณหะวัณ, & ขวสิทธิ์ ณ ถลาง. (2564). องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงอาหารและส่วนประสมทางการตลาดบริการของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการท่องเที่ยวเชิงอาหารชายฝั่งทะเลตะวันตก. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 15(1), 66–82.
- ศิริภา มณีรัตน์, & จุฑาทิพย์ เณลิผล. (2560). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมของเส้นทางสายแม่ริม-สะเมิง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. *แก่นเกษตร*, 45(ฉบับพิเศษ 1), 540–544.
- สุวดี บุญมาจรินนท์, กรกมล มุสิกชาติ, สิริพันธ์นิชา รังสรรค์ธาดา, & พิทักษ์ชัย ทศดร. (2568). แนวทางการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ในสวนเกษตรจังหวัดนครนายก. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 8(6), 161–179.
- อภิไทย แก้วจรัส, ขวสิทธิ์ ณ ถลาง, & เสรี วงษ์มณฑา. (2566). พฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่ออาหารท้องถิ่นภาคเหนือของจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิทยาการจัดการวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 4(3), 1–15.
- อินทร์ชญาณ์ เอกธนวัฒน์. (2559). *ความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวจีนต่อคุณลักษณะจุดหมายปลายทางของแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาเมืองพัทยา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา].
- Baby, J., & Kim, D. Y. (2025). Segmenting agritourism visitors: Moving beyond the general market. *Sustainability*, 17(8), 1–13.

- Baggio, R., & Sainaghi, R. (2011). Complex and chaotic tourism systems: Towards a quantitative approach. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23(6), 840–861.
- Chen, J., Guan, J., Xu, J., & Clergeau, C. (2018). Constructing the green supply chain for rural tourism in China: Perspective of front–back stage decoupling. *Sustainability*, 10(11), Article 4276. <https://doi.org/10.3390/su10114276>
- Gössling, S., & Hall, C. M. (2019). Sustainable tourism futures: Perspectives on systems, restructuring and innovations. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(10), 1637–1674.
- Hegarty, J., & Barry, G. (2001). Gastronomy: A phenomenon of cultural expressionism and an aesthetic for living. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 11(1), 25–29.
- Mitchell, J., & Ashley, C. (2010). *Tourism and poverty reduction: Pathways to prosperity*. Earthscan.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2001). *Multifunctionality: Towards an analytical framework*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/9789264192171-en>
- Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5–14.
- Richards, G. (2015). Evolving gastronomic experiences: From food to foodies to foodscapes. *Journal of Gastronomy and Tourism*, 1(1), 5–17.
- Shalini, D., & Duggal, S. (2015). A review on food tourism quality and its associated forms around the world. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 4(1), 1–12.
- United Nations World Tourism Organization. (2018). *Tourism and the Sustainable Development Goals: Journey to 2030*. <https://doi.org/10.18111/9789284419401>